

Сучасні тенденції та напрями поліпшення ситуації у сфері зайнятості населення Одеського регіону

Проаналізовано ситуацію у сфері зайнятості населення Одеського регіону, в тому числі за спроможністю участі населення в процесі праці, за режимом використання робочої години. Розглянуто ситуацію зі створенням та ліквідацією робочих місць в Одеському регіоні, що є базою для забезпечення працевлаштування населення. Виявлено основні тенденції, які склалися в зайнятості населення Одеського регіону. Сформульовано перспективні напрями поліпшення ситуації в зайнятості населення регіону з урахуванням заходів, що вживаються на рівні регіону та держави. Ключові слова: регіон, зайнятість населення, тенденції зайнятості, регулювання зайнятості, напрями підвищення зайнятості.

Зайнятість – важливий аспект соціально-економічного життя суспільства [1, с. 137]. Досвід міжнародного регулювання зайнятості свідчить про те, що міжнародне співтовариство намагається розробити заходи щодо повної, продуктивної і вільно обраної зайнятості. Але в Україні та її регіонах це складно, тому що має місце диспропорційність розвитку економіки України, непослідовність структурних та інституційних реформ, збереження значної частки низькорентабельних виробництв, слабка інноваційна активність підприємств [2, с. 79].

У той же час без трансформаційних перетворень у сфері зайнятості, без формування ефективної системи її регулювання важко створити соціально-орієнтовану ринкову економіку, сприяти динамічному розвитку продуктивних сил країни та її регіонів.

Складність і суперечливість процесів, що накопичилися за попередні роки, викликали значний інтерес вчених до проблем, пов'язаних із забезпеченням продуктивної зайнятості, мотивацією трудової діяльності, підвищенням конкурентоспроможності робочої сили, дослідженням ситуації на регіональних ринках праці.

У працях Д. Богині, С. Вовканича, Б. Данилишина, М. Долішнього, А. Колота, Е. Лібанової, В. Мікловди, С. Пирожкова, С. Писаренко, У. Садової, Л. Семів, Л. Шевчук, М. Чумаченка та багатьох інших вчених розкриваються різні аспекти територіального регулювання зайнятості населення. Разом з тим, подальші дослідження цієї проблематики в умовах здійснення ринкових реформ є вкрай важливими. Особливої уваги потребують дослідження, націлені на створення умов для ефективної зайнятості населення, виходячи зі специфіки діяльності регіонів.

Метою статті є визначення сучасних тенденцій та формулювання напрямів поліпшення ситуації у сфері зайнятості населення Одеського регіону.

Фінансово-економічна криза стала серйозним випробуванням для Одеського регіону. Спад обсягів виробництва (у січні-червні 2008 р. індекс обсягу продукції промисловості становив 140,3%, у січні-червні 2009 р. – 78,2%, за 2009 р. зазначений показник становив 77,8%), банкрутство та припинення існування багатьох підприємств значно погіршило ситуацію у сфері зайнятості регіону.

Чисельність зайнятого населення віком 15-70 років в Одеському регіоні у 2009 р. зменшилася порівняно з 2008 роком на 2,5% і становила 1040,2 тис. осіб, а рівень зайнятості у 2009 р. становив 56,9%, що на 1% менше, ніж у 2008 р. Чисельність безробітного населення віком 15-70 років, яка визначена за методологією МОП, у 2009 р. порівняно з 2008 р. зросла в 1,5 разу та становила 75,3 тис. осіб, а рівень безробіття, визначений за методологією МОП, становив

у 2009 р. 6,8% до чисельності економічно активного населення, що перевищує 2008 р. на 2,3%.

Негативні тенденції в економіці Одеського регіону призвели до зростання обсягів «прихованого» безробіття. Кількість працівників, які опинилися у вимушених неоплачуваних відпустках з ініціативи роботодавців, у січні-грудні 2009 р. порівняно з відповідним періодом 2008 р. зросла в 1,6 разу та становила 13,3 тис. осіб, або 2,6% від середньооблікової кількості штатних працівників. Відповідно, кількість працівників, які працювали в режимі неповного робочого дня (тижня), зросла у 2009 р. порівняно з 2008 р. у 1,9 разу та становила 83,9 тис. осіб, або 16,2% від середньооблікової кількості штатних працівників (табл. 1).

Кількість заявлених у 2008 р. вакансій у регіоні зменшилася на 5,9% порівняно з 2007 р. Станом на 1 січня 2009 р. банк заявлених вакансій у регіоні налічував близько 3,0 тис. од., що вдвічі менше, ніж станом на початок 2008 р. Крім того, існує професійно-кваліфікаційна невідповідність між попитом та пропозицією робочої сили. Наприклад, у сільській місцевості при постійній потребі у кваліфікованих лікарях, вчителях, економістах, юристах на обліку в центрах зайнятості перебувають переважно робітники та особи, які не мають кваліфікації. Необхідно зазначити, що структура вакансій в Одеському регіоні в першому кварталі 2010 р. залишилася на рівні аналогічного періоду 2009 р.: 48% вакансій стосується робочих посад, 34% – службових посад і 18% – посад, які не вимагають спеціальної підготовки. Протягом першого кварталу 2010 р., як і за аналогічний період 2009 р., найбільш затребуваними були професії лікарів, медсестер, інженерів, водіїв автотранспортних засобів, продавців, підсобних робітників.

Обсяги працевлаштування у 2009 р. зменшились на 45,0% порівняно з 2008 р. та становили 21,3 тис. осіб. З метою підтримки підприємницької ініціативи безробітних у 2008 р. 1,3 тис. осіб отримали одноразово всю належну їм допомогу з безробіття для організації власної справи. Проте через економічні негаразди у 2009 р. виділення коштів на цей захід призупинено. На додаткові робочі місця, створені роботодавцями за сприяння Фонду загальнообов'язкового державного страхування України на випадок безробіття, у 2008 р. працевлаштовано 1,5 тис. осіб. Через складну фінансово-економічну ситуацію потреба роботодавців у дотаційних робочих місцях зменшилася, внаслідок чого у 2009 р. працевлаштовано на зазначені робочі місця лише 230 осіб, переважно соціально незахищених громадян та інвалідів.

Всього у 2008 р. активними заходами сприяння зайнятості було охоплено 64,5 тис. осіб. У 2009 р. цей показник зменшився на 42,7% і становив 36,9 тис. осіб. Рівень охоплення цими заходами у 2008 р. становив 73,4%, у 2009 р. – 52,5%.

У регіоні мало місце створення нових робочих місць. Однак, по-перше, за 2006-2009 рр. воно зменшувалося, а по-друге, мало перевагу в сфері оптової та роздрібної торгівлі, торгівлі транспортними послугами, послугами з ремонту. Що стосується суб'єктів господарювання, то значна кількість нових робочих місць створюється для фізичних осіб-підприємців (має місце тенденція зменшення), а також для найманих працівників у фізичних осіб-підприємців (має місце тенденція збільшення) (рис. 1–2).

В Одеському регіоні має місце ліквідування робочих місць (табл. 2), що охоплює як застаріли робочі місця, так і ті, що неможливо було зберегти в умовах фінансово-економічної кризи.

Якщо простежити ситуацію за даним показником, то практично за всіма видами економічної діяльності у 2009 р. порівняно з 2006 р. має місце його ріст, за винятком державного управління, освіти, охорони здоров'я та соціальної допомоги.

У подальшому в сфері зайнятості населення Одеського регіону мають місце такі тенденції:

Таблиця 1

Окремі показники ринку праці Одеського регіону [3, с. 13, 15]

Найменування показника	2008 р. (звітні дані)	2009 р. (звітні дані)	2010 р. (прогнозні дані)	2011 р. (прогнозні дані)
1. Чисельність зайнятого населення віком 15-70 років (у середньому за період), тис. осіб – усього	1067,2	1040,2	1048,0	1055,0
3 неі зайнятого населення працездатного віку	970,0	950,8	958,0	964,3
2. Рівень зайнятого населення, у відсотках до чисельності населення віком 15-70 років	57,9	56,9	57,3	57,7
Працездатного віку	65,0	64,0	64,5	65,0
3. Чисельність безробітного населення віком 15-70 років, визначена за методологією МОП (у середньому за період), тис. осіб – усього	50,6	75,3	70,0	65,0
4. Рівень безробіття, визначений за методологією МОП, у відсотках до чисельності економічно активного населення віком 15-70 років	4,5	6,8	6,3	5,8
Працездатного віку	4,9	7,3	6,8	6,3
5. Кількість працівників, які опинилися у вимушених неоплачуваних відпустках з ініціативи роботодавців, тис. осіб	8,4	13,3	10,0	4,5
У відсотках до середньооблікової кількості штатних працівників	1,5	2,6	1,9	0,8
6. Кількість працівників, які працюють у режимі неповного робочого дня (тижня), тис. осіб	44,6	83,9	70,0	48,0
У відсотках до середньооблікової кількості штатних працівників	8,2	16,8	13,6	8,7

Таблиця 2

Кількість ліквідованих робочих місць в Одеському регіоні в 2006-2009 рр.

Види економічної діяльності	Ліквідовані робочі місця															
	2006 р.				2007 р.				2008 р.				2009 р.			
	Усього од., у тому числі:	Для працівників у юридичних осіб	Для працівників у фізичних осіб	Для фізичних осіб-підприємців	Усього од., у тому числі:	Для працівників у юридичних осіб	Для працівників у фізичних осіб	Для фізичних осіб-підприємців	Усього од., у тому числі:	Для працівників у юридичних осіб	Для працівників у фізичних осіб	Для фізичних осіб-підприємців	Усього од., у тому числі:	Для працівників у юридичних осіб	Для працівників у фізичних осіб	Для фізичних осіб-підприємців
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	745	266	190	289	1222	746	302	174	774	76	238	460	861	106	202	553
Добувна промисловість	13	4	9	0	15	6	9	0	5	0	5	0	15	0	7	8
Переробна промисловість	2705	849	1688	168	2627	590	1560	477	3208	913	1809	486	3485	1557	1368	560
Будівництво	380	94	227	59	633	116	295	222	587	88	292	207	1264	565	367	332
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів, та предметів особистого вжитку	13486	487	9616	3383	14521	160	9826	4535	18357	245	13501	4611	15059	477	8688	5894
Діяльність готелів та ресторанів	1074	105	858	111	1376	44	1101	231	1383	5	1172	206	1814	28	1415	371
Транспорт і зв'язок	2695	672	1757	266	2703	484	1627	592	2740	509	1597	634	2794	902	1299	593
Фінансова діяльність	102	12	21	69	125	74	16	35	99	56	28	15	125	74	16	35
Державне управління	1053	1053	0	0	541	541	0	0	751	751	0	0	283	283	0	0
Освіта	221	174	45	2	318	271	32	15	98	52	40	6	151	106	40	5
Охорона здоров'я та соціальна допомога	337	193	106	38	441	264	135	42	340	174	147	19	237	83	134	20

* За даними моніторингу Головного управління праці та соціальної політики Одеської облдержадміністрації.

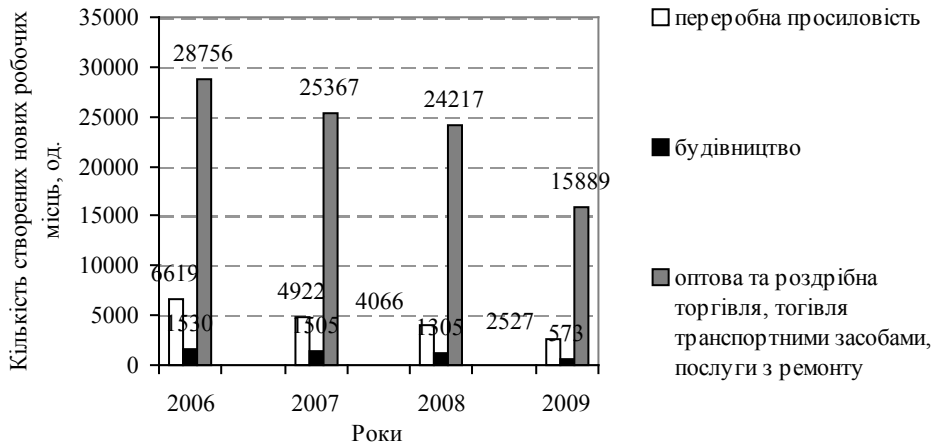

Рис. 1. Створення нових робочих місць в Одеському регіоні за окремими видами економічної діяльності за 2006-2009 рр. (од.)

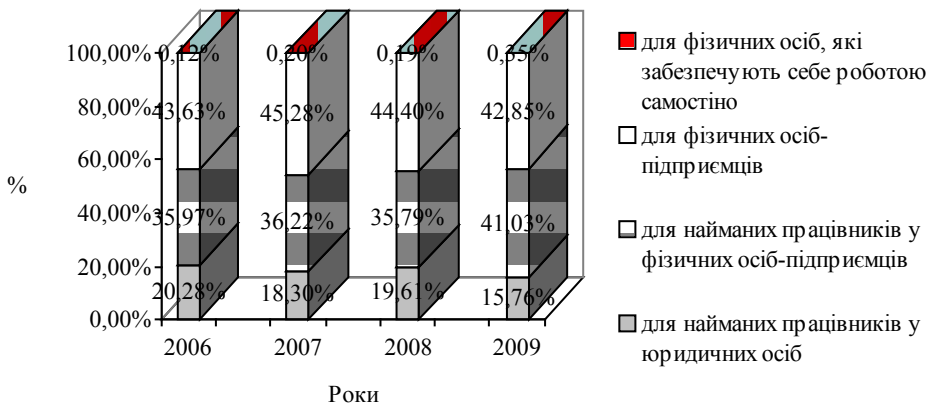

Рис. 2. Створення нових робочих місць в Одеському регіоні за суб'єктами господарської діяльності за 2006-2009 рр. (%)

- скорочення обсягів попиту на робочу силу з одночасним наростанням деформаційних змін у його структурі, обумовленим впливом економічної кризи, скороченням обсягів вітчизняного виробництва;
- посилення напруженості на ринку праці у зв'язку зі збільшенням чисельності незайнятого населення;
- звуження можливостей створення нових робочих місць;
- наявність «тіньової» зайнятості;
- значне безробіття в сільській місцевості;
- дефіцит вільних робочих місць, особливо для молоді, що одержує вищу освіту.

В умовах необхідності активізації структурних зрушень в економіці регулювання зайнятості повинно передбачати застосування сукупності заходів впливу на розподіл та мобільність робочої сили, масштаби зайнятості та безробіття на національному, регіональному, галузевому рівнях [4, с. 299, 5 с. 14].

На державному рівні – це визначення необхідних нормативів функціонування ринку праці, забезпечення ефективної правової бази соціального і трудового зако-

нодавства, визначення межі компетенції місцевих органів управління в галузі праці, наявність цілеспрямованої державної політики за прямим та активним стимулюванням структурної перебудови економіки. На регіональному рівні – це сприяння прогресивним зрушенням у регіональній та галузевій структурі зайнятості на базі розробки Стратегії розвитку трудових ресурсів регіону, зміщення акцентів з заходів регламентування і обмеження на заходи стимулювання, з регулювання попиту на робочу силу на регулювання пропозиції робочої сили, з впливу на кількісні параметри робочої сили на вплив на якісні характеристики.

В даний час на регіональному та державному рівнях управління вжито ряд заходів, спрямованих на соціально-економічний розвиток Одеського регіону, що також буде сприяти поліпшенню ситуації із зайнятістю населення:

1. Місто Теплодар Одеського регіону уклало з Одеським національним університетом ім. І.І. Мечникова договір про будівництво академічного містечка, проект якого розроблений. У нього ввійде, крім інфраструктури, виробнича база для впровадження наукових розробок даного університету, що сприятиме створенню конкурентоспроможних робочих місць.

2. Створюється оргкомітет із формування в Одеському регіоні інноваційного кластера – форми об'єднання громадських організацій, вчених і суб'єктів підприємницької діяльності. Дане утворення буде сприяти як створенню нових робочих місць, так і збільшенню частки інноваційної продукції у ВРП.

3. Розроблено проекти Законів України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Одеській області» і «Про внесення змін у деякі закони України з питань оподаткування у зв'язку із впровадженням спеціального режиму інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Одеській області». Перший законопроект визначає порядок впровадження та функціонування спеціального режиму інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Одеському регіоні. До даних територій належать: Арцизький, Білгород-Дністровський, Болградський, Ізмаїльський, Кілійський, Ренійський, Саратський, Тарутинський, Татарбунарський райони. Що стосується другого законопроекту, то він дає можливість підприємствам під час реалізації інвестиційних проектів одержати пільги зі сплати ввізного мита, податку на додану вартість, податку на прибуток підприємств і плати на землю.

4. Для стимулювання регіональних «точок зростання» економіки та залучення інвестицій Кабінет Міністрів України пропонує провести підготовчу роботу та утворити індустріальні (промислові) парки. У м. Теплодар Одеського регіону за участю Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) у рамках проекту «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність» ведуться підготовчі роботи зі створення індустріального (промислового) парку.

За цими заходом в Одеському регіоні з урахуванням його потенціалу доцільно створювати такі індустріальні (промислові) парки з розвитку виробництв, які належать до високо- та середньотехнологічних: виробництво фармацевтичних препаратів; виробництво медичної техніки й медичного інструмента; виробництво машин і устаткування; виробництво електричного й електронного устаткування. Також у регіоні може мати місце формування парків у харчовій промисловості, деревообробній, легкій промисловості, переробці органічних відходів. Створення індустріальних (промислових) парків важливо для рішення проблем північних районів Одеського регіону, які є депресивними та в які першочергово необхідно залучити інвестицій для створення робочих місць та зниження безробіття. Можливість створення індустріальних (промислових) парків підкріплюється надходженням в економіку Одеського регіону іноземних інвестицій, зокрема, на 1 жовтня 2009 р. загальна їх сума склала 1357,6 млн. дол. При цьому інтерес у інвесторів викликають підприємства з виробництва харчових продуктів, хімічна промисловість, будівництво, машинобудування.

5. Розроблено проект комплексної програми розвитку північних районів Одеського регіону (Ананьівський, Балтський, Котовський, Кодимський, Красноокнянський, Савранський і Любашівський) на 2010-2015 рр. У цих районах рівень безробіття значно вище середньообласного. Програма передбачає створення не менш 3,5 тис. робочих місць. Але, починаючи її втілення потрібно якісно вписати в її виробничу складову потужності підприємств, що вже існують у цих районах, наприклад, Котовського, Заплавського, Червонознаменського цукрових заводів, Балтського молочноконсервного комбінату, Писаревського спиртзаводу, ряду інших переробних підприємств. Крім того, у проекті обласної комплексної програми стабільного розвитку північних районів Одеського регіону не передбачені заходи для підтримки підприємництва, але без належної уваги до цієї проблеми з депресивного стану не вийти.

Зайнятість багато в чому залежить від ефективного функціонування підприємств в Одеському регіоні, але для цього необхідна підтримка з боку держави. Виходячи із Програми соціально-економічного розвитку Одеської області на 2010 р., для промисловості має настати період стабілізації та поступового відновлення галузевого виробництва, розвитку підприємств. Однак на шляху до цього є істотні перешкоди: по-перше, нестача оборотних коштів, на що значно впливає сума неповерненого ПДВ (по регіону вона перевищила один мільярд гривень); по-друге, обмеженість і висока вартість кредитних ресурсів.

Пом'якшити гостроту кризових явищ, а в перспективі сприяти поживленню економіки регіону повинен розвиток малого бізнесу. Кількість найманих працівників на малих підприємствах у регіоні у 2009 р. склала 125,0 тис. осіб. Однак мають місце істотні розходження в розвитку підприємництва в обласному центрі та у районах. Якщо в м. Одесі на 10 тисяч жителів припадає 136 малих підприємств, то, наприклад, у Фрунзівському районі на 10 тис. жителів – 10, у Котовському районі на 10 тис. жителів – 9. Тобто з віддаленням від м. Одеси проблема зайнятості в районах проявляється усе гостріше. Фонди підтримки підприємництва діють у м. Ізмаїлі, м. Балті та декількох інших районних центрах. У більшості ж районів Одеського регіону таких фондів немає, хоча проект створення мережі подібних фондів у всіх районах Одеського регіону був розроблений ще в 2004 р., але так і не набув чинності.

У кожному районі Одеського регіону має місце програма зайнятості району на 2009-2010 рр. Але на ринку праці районів сьогодні дефіцит вільних робочих місць, більша проблема із працевлаштуванням у селах, де в основному роботи сезонні, відсутнє нормальне транспортне сполучення. Передача в оренду земель суб'єктам підприємницької діяльності, які використовують в основному найману працю без належного оформлення трудових угод, веде до нелегальних заробітків.

Необхідно зазначити, що сьогодні в Україні понад 40% працездатного населення не хоче працювати в приватному секторі, що багато в чому обумовлене наявною системою найму та звільнення з роботи, що не відповідає інтересам найманого працівника. Це вимагає відпрацювання комплексу регуляторних дій. Крім того, необхідне рішення питання легалізації робочих місць, вивід бізнесу з тіні. Але це багато в чому залежить від чинної системи оподаткування та системи подачі звітності.

Пріоритетним завданням регіональної політики повинно стати впровадження обґрунтованих регіональних програм зайнятості населення з урахуванням основних тенденцій розвитку економіки. Передусім це стосується динаміки попиту та пропозиції робочої сили на підприємствах різних форм власності, чисельності, статево-вікової та кваліфікаційної структури працівників, оцінки відповідності кваліфікаційного рівня економічно активного населення потребам економіки.

При проведенні політики зайнятості підприємствам необхідна допомога регіональних структур управління щодо збереження та створення нових

конкурентоспроможних робочих місць через розробку механізму залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій.

Таким чином, регіональна політика регулювання зайнятості населення Одеського регіону повинна включати сукупність заходів як активного, так і пасивного характеру. Дана політика повинна бути результативна в трьох аспектах:

- вона повинна бути корисною на індивідуальному рівні, повертаючи конкретного безробітного до зайнятості;
- ефект від даної політики повинен позначатися на робочій силі в цілому;
- всі напрямки даної політики повинні бути обґрунтовані з погляду суспільних витрат на них.

При цьому важлива наявність ефективного загальнодержавного середовища, що сприяє планомірному формуванню економічної бази для розвитку у регіонах, а відповідно й зайнятості населення.

Список використаних джерел

1. Суспільно-політичні та соціально-економічні процеси в регіонах : [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; відп. ред. Є. І. Бойко. Львів, 2009. – Вип. 5(79). – 484 с.
2. Регіональні проблеми людського та соціального розвитку : [зб. міжн. наук.-прак. конф. (Донецьк, 4-5 листоп. 2008 р.)] / НАН України. Ін-т економіки пром-ті ; редкол.: О. Ф. Новікова (від. ред.) та ін. – Донецьк, 2009. – 140 с.
3. Програма зайнятості населення Одеської області на 2010-2011 рр. / Рішення Одеської обласної ради від 12.05.2010 р. №1091-V. – 40 с.
4. Корецька С. О. Соціальна політика України: теорія, методологія, механізми реалізації : [монографія] / С. О. Корецька. – Донецьк : Юго-Восток, 2010. – 445 с.
5. Машика Ю. В. Особливості територіальної організації зайнятості в умовах структурної перебудови економіки регіону : [монографія] / Ю. В. Машика. – Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2009. – 216 с.

Пивоварчук І.Д. Современные тенденции и направления улучшения ситуации в сфере занятости населения Одесского региона.

Проанализирована ситуация в сфере занятости населения Одесского региона, в том числе по возможности участия населения в процессе труда, по режиму использования рабочего времени. Рассмотрена ситуация по созданию и ликвидации рабочих мест в Одесском регионе, являющаяся базой для обеспечения трудоустройства населения. Выявлены основные тенденции, которые сложились в занятости населения Одесского региона. Сформулированы перспективные направления улучшения ситуации в занятости населения региона с учетом мер, принимаемых на уровне региона и государства. Ключевые слова: регион, занятость населения, тенденции занятости, регулирование занятости, направления повышения занятости.

Pivovarchuk I.D. The Modern Tendencies and Directions of Improvement a Situation in the Field of Employment of Population of the Odessa Region.

Situation in the sphere of employment in Odessa region, including by the possibility of population participation in the process of labour and by labour hours is analysed. The issue of creation and liquidation of workplaces in Odessa region, which is the base for employment maintenance, is considered. The basic tendencies in employment of Odessa region are exposed. Perspective directions of regional employment improvement are outlined taking into account the measures introduced on regional and state levels. Key words: region, employment of population, tendencies of employment, adjusting of employment, directions of employment improvement.

Надійшло 20.07.2010